

„Podigneš svoje dokumente i odeš“: kvalitativna analiza iskustava osoba koje su odustale od studija

Iva Odak

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Hrvatska

e-mail: iva@idi.hr

ORCID: 0000-0002-4249-4964

Branislava Baranović

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Hrvatska

e-mail: baranov@idi.hr

ORCID: 0000-0001-6768-3596

Nikola Baketa

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Hrvatska

e-mail: baketa@idi.hr

ORCID: 0000-0001-9813-4717

SAŽETAK U ovom radu analiziraju se čimbenici koji na individualnoj i institucijskoj razini utječu na odustajanje od studija, odnosno napuštanje visokog obrazovanja. Korištena je kvalitativna metodologija istraživanja te su provedena 24 polustrukturirana intervjua s osobama koje su odustale od studija na različitim visokim učilištima u Hrvatskoj. Glavne istraživačke teme obuhvaćale su razloge odustajanja od studija, ulogu visokoškolskih institucija prilikom odustajanja od studija te mogućnosti i preporuke za poboljšanje sustava u kontekstu problematike napuštanja studija. Primijećena su tri glavna skupa razloga za odustajanje od studija koji se mogu izdvojiti kao prevladavajući – motivacijski razlozi, zdravstveni razlozi i zaposlenje, a među ostalim razlozima ističu se nedostatak discipline, financijski razlozi, socijalni odnosi te organizacijski izazovi. Rezultati ukazuju i na slabu institucijsku podršku vezanu uz proces odustajanja od studija, odnosno izostanak pokušaja od strane institucije da zadrži studente na studiju. Rezultati i preporuke također pokazuju kako je napuštanje studija kompleksan problem čije rješavanje uključuje angažman i sinergijsko djelovanje institucija na više razina: visokoobrazovnih institucija, sveučilišta, lokalne samouprave, gospodarskog sektora i države.

Ključne riječi: visoko obrazovanje, odustajanje od studija, razlozi odustajanja od studija, institucionalni habitus.

1. Uvod

Povećanje broja visokoobrazovanih osoba jedan je od strateških ciljeva Europske unije, pri čemu se posebna pažnja pridaje smanjenju nejednakosti u pristupu i završavanju visokog obrazovanja (Contini, Cugnata i Scagni, 2018.). Naime, prema izvješću Europske komisije (Quinn, 2013.), još uvijek velik broj studenata u Europskoj uniji napusti studij prije završetka visokoškolskog obrazovanja, što predstavlja problem za tržište rada i gospodarski rast, a u širem smislu i problem iz perspektive socijalne pravde. Također, na razini Europske unije definicija studijskog uspjeha razlikuje se za različite države i kontekste, ali najčešće se prilikom razmatranja uspješnosti na studiju uzimaju u obzir završenost studija, vrijeme koje je potrebno da se studij završi, zadržavanje na studiju te odustajanje od studija (Wollscheid i sur., 2015.). Bez obzira na povećanje interesa za temu nezavršavanja visokog obrazovanja, postoji nedostatak podataka o studijskom uspjehu studenata u Europi, a podaci o uspjehu koji postoje u europskim okvirima razlikuju se s obzirom na dostupnost, definicije, metode prikupljanja podataka i njihovu upotrebu (Wollscheid i sur., 2015.). Isto tako, rijetke države posjeduju podatke o udjelu studenata koji ne završe studij, a još rjeđe podatke o vremenu koje je potrebno da se studij završi i zadržavanju na studiju. Osim toga, budući da na europskoj razini nedostaje podataka i o tome što osobe s kvalifikacijom rade nakon njezina stjecanja ili napuštanja obrazovanja i osposobljavanja, u Preporuci Vijeća Europske unije (2017.) navodi se da su tim osobama potrebne bolje informacije kako bi mogle donijeti utemeljenu odluku o tome što će studirati, a na razini sustava potrebne su bolje informacije za izradu obrazovnih programa i oblikovanje nacionalnih politika.

Što se tiče Hrvatske, istraživanja i administrativni podaci upućuju na činjenicu da i u hrvatskom visokom obrazovanju značajan problem čine dulje studiranje u odnosu na vrijeme predviđeno studijskim programom, niska stopa završnosti studiranja prema predviđenom programu studija, prekid studiranja i vrlo malen povratak u visoko obrazovanje nakon zapošljavanja (Rimac, 2021.; Farnell i sur., 2014.; Matković, Tomić i Vehovec, 2010.). Prema podacima Državnog zavoda za statistiku (2018.: 493) u 2017. godini „sveučilišni studij je završilo 67% studenata, stručni studij na fakultetima 11%, stručni studij na veleučilištima 15%, a 6% studenata je završilo visoku školu“. Matković (2023.) navodi kako u Hrvatskoj ne postoji administrativno praćenje, ali kako posljednjih godina usporedba evidentiranog broja novoupisanih studenata s diplomiranim (šest godina kasnije) ukazuje na odustajanje od 40 do 45 posto studenata. Uz nizak postotak završenosti studija važno je spomenuti problem prekida studija koji je također dugotrajan problem visokog obrazovanja u Hrvatskoj. Pritom se primjećuje da se od studija najviše odustaje tijekom prve i druge godine (Matković i Kogan, 2014.). Istraživanje o obrazovnim i radnim karijerama mladih iz 2008. godine pokazuje da je sveučilišni studij na prvoj godini prekinulo 35% studenata, na drugoj 34%, dok je stručni studij na prvoj godini prekinulo 45% studenata, a na drugoj 31% (Farnell i sur., 2014.). Uslijed nedostatka podataka o studentima koji prekidaju studij teško je reći što se s njima događa nakon prekida studija. Podaci Eurostudenta VII

provedenog 2019. godine (Rimac, 2021.) upućuju na to da je 25% studenata preddiplomskog studija prije aktualnog studiralo neki drugi studij. Pritom prekid u studiju nije poremetio kontinuitet studiranja za 48,4% studenata, ali je za preostalu polovicu studenata značio napuštanje visokog obrazovanja na jednu-dvije godine (17% studenata) ili više godina (35% studenata).

Kao što se i vjerojatnost ulaska u visoko obrazovanje razlikuje ovisno o društvenom porijeklu pojedinaca, tako se i vjerojatnost završavanja tercijarnog obrazovanja razlikuje za osobe različitog društvenog porijekla (Contini i sur., 2018.). Prema Müller i Klein (2023.), studenti koji imaju niže obrazovane roditelje i koji su iz obitelji radničke klase imaju veću vjerojatnost za napuštanje studija prije diplome. Slično tome, Aina (2013.) navodi kako su stope napuštanja studija u Italiji bile veće za djecu roditelja s niskim stupnjem obrazovanja.

U Hrvatskoj su, također, poteškoće u završavanju studija i prekid studija češći kod studenata ranjivih skupina, primjerice studenata čiji roditelji imaju niži stupanj obrazovanja (Doolan, 2010.), studenata iz obitelji s financijskim poteškoćama (Matković i sur., 2010.), studenata koji imaju nedostatno srednjoškolsko znanje za uspješno savladavanje studijskog programa, naročito onih koji su završili strukovne škole, potom starijih studenata te onih kojima problem predstavlja gubitak motivacije za studij (Doolan, 2010., Mihaljević Kosor, 2010.; Farnell i sur., 2014.). Nadalje, najniža stopa završavanja studija u Hrvatskoj odnosi se na djecu poljoprivrednika, nekvalificiranih i polukvalificiranih radnika te djecu čiji nijedan roditelj nije bio zaposlen (Matković i sur., 2010.). Nasuprot tome, rizik za ispadanje iz sustava visokog obrazovanja u Hrvatskoj je značajno niži za studente čiji su roditelji stručnjaci ili menadžeri (Matković i sur., 2010.). Što se tiče namjere odustajanja od studija, vjerojatnije je da će o odustajanju razmišljati studenti koji rade kako bi financirali studij, studenti koji plaćaju studij, oni koji studiraju studij koji nije bio njihov prvi izbor, studenti koji nisu ništa studirali prije, oni koji imaju niže postignuće na studiju, kao i studenti koji su manje zadovoljni studijskim programom (Šabić i Puzić, 2022.).

Navedene poteškoće još uvijek su aktualne i predstavljaju značajan problem za ostvarivanje uspješnosti visokog obrazovanja. Za očekivati je da će povećanje financijskih troškova studija i sve veći broj studenata koji rade uz studij povećati problem uspješnog studiranja i prekida visokog obrazovanja, naročito studenata iz ranjivih skupina (Rimac, 2021.). Problematika odustajanja od studija u Hrvatskoj je još nedovoljno istražena, a (ne)završavanje visokog obrazovanja u Hrvatskoj je istraživano rijetko te uglavnom kvantitativnom metodologijom. Prema našem saznanju, ovaj rad predstavlja prvo zahvaćanje tematike kvalitativnom metodologijom na ciljanom uzorku osoba koje su započele, ali nisu završile visoko obrazovanje u Hrvatskoj. Zanimao nas je dublji uvid u motive i razloge napuštanja studija kako bismo bolje razumjeli mehanizme i čimbenike koji utječu na odustajanje te kako bismo u skladu s tim mogli formulirati

neke preporuke za obrazovnu politiku. Ovaj rad strukturiran je kako slijedi: nakon uvoda iznosi se teorijski pregled i metodologija korištena u radu, a potom se analiziraju i diskutiraju rezultati. Rezultati obuhvaćaju sljedeće teme: razloge odustajanja od studija, ulogu visokoškolskih institucija u procesu odustajanja od studija te preporuke za smanjenje napuštanja studija, a rad završava zaključkom u kojem se sumiraju najvažniji nalazi i preporuke.

2. Teorijski okvir

Prema Bourdieuovoj teoriji kulturne reprodukcije (1977.), društvena reprodukcija opstaje putem reprodukcije kulture dominantne klase, u čemu posebnu važnost ima obrazovni sustav. Naime, Bourdieu smatra kako obrazovni sustav, iako nominalno meritokratski, zapravo samo preslikava postojeće odnose moći u društvu. To se odnosi na sve obrazovne razine, uključujući i visoko obrazovanje koje honorira posjedovanje većih količina kulturnog, ekonomskog i socijalnog kapitala studenata (Bourdieu, 1986.). Kultura dominantne klase je tako i kultura polja visokog obrazovanja, što često djeluje isključujuće na osobe koje nisu privilegiranog društvenog porijekla. „Isključivanje“ se može odnositi na zaostajanje na studiju ili usmjeravanje u akademski i statusno lošije programe (Bourdieu, 2011.). U kontekstu odustajanja od studija to znači i da će studenti čiji su roditelji manje obrazovani ili obiteljski imaju manje količine kapitala, osim težine materijalnih ili kulturnih okolnosti, osjećati i sustav visokog obrazovanja kao manje „prirodan“ od studenata privilegiranog socijalnog porijekla, čime se povećava i vjerojatnost za napuštanje studija. Napuštanje studija može se odvijati putem samoeliminacije: budući da postoji jaz između obiteljskog habitusa – sustava percepcije, mišljenja i djelovanja (Bourdieu i Passeron, 1990.) te habitusa visokoškolske institucije, osoba sama napusti studij. Drugi način je putem nenamjeravanog odustajanja od studija zbog neispunjavanja studijskih zahtjeva. Naime, na rizik odustajanja od studija, osim akademskog postignuća, djeluju i socioekonomski i sociokulturni faktori, kao i institucionalni habitus (Reay, David i Ball, 2001.; Thomas, 2002.). Institucionalni habitus može se shvatiti kao utjecaj kulturne grupe ili društvene klase na ponašanje pojedinca koji je posredovan putem organizacije (Reay i sur., 2001.). Odnosno, institucionalni habitus neke visokoškolske institucije čine karakteristike koje olakšavaju ili otežavaju studiranje, posebice za studente iz manje privilegiranog obiteljskog konteksta. Te se karakteristike mogu odnositi na ocjenjivanje, načine poučavanja, organizaciju studija, dostupnost podrške za studente i sl. Slično tome, Tinto (1975., 1987.) formulira teorijski model integracije studenata (engl. *student integration model* – *SIM*) koji objašnjava interakciju između pojedinca i institucije koja dovodi do napuštanja sustava visokog obrazovanja. Naime, Tinto (1975., 1987.) navodi kako su akademska i društvena integracija studenata glavni čimbenici (ne)završavanja visokog obrazovanja. S obzirom na individualne karakteristike, prethodna iskustva i posvećenost studiju model pretpostavlja da je integracija pojedinca u akademski i društveni sustav visokoškolske institucije ono što je najizravnije povezano s njegovim

ostankom na toj instituciji. Odnosno, Tinto promatra vanjske čimbenike koji mogu utjecati na odluku o napuštanju visokog obrazovanja, ali pritom ne naglašava samo ekonomske okolnosti tijekom studija koje mogu biti povezane s takvom odlukom, što ističu Müller i Klein (2023.). Tintov pristup je, slično kao i Bourdieuov, cjelovit – on povezuje društvenu nejednakost s napuštanjem studija na način da teorija SIM postulira kako studenti nižeg socioekonomskog statusa imaju teškoće pri akademskoj i socijalnoj integraciji u visokom obrazovanju ne samo zbog lošijeg prethodnog akademskog uspjeha, nego i zbog donekle drugačijih normi ponašanja od studenata privilegiranog porijekla. Navedeno čini jaz između studenata i otežava društvene odnose (Tinto, 1987.), odnosno socijalnu integraciju nekih studenata, što se i odražava kao povećana vjerojatnost za napuštanje studija. Ekonomski faktori više su u fokusu teorije racionalnog izbora (Boudon, 1974., 1977.) budući da pojedinci važu troškove i koristi vezane uz sve obrazovne odluke, pa tako i uz odustajanje od studija. Müller i Klein (2023.) navode kako su oba mehanizma, i studentska integracija i vaganje troškova i koristi, povezana s rizikom odustajanja od studija, neovisno jedan o drugom. Santos-Villalba i sur. (2023.) u kvalitativnoj analizi uzroka odustajanja od studija na sveučilištu u Andaluziji također upućuju na važnost individualnih i institucijskih čimbenika. Oni nalaze kako čimbenici koji objašnjavaju napuštanje studija uključuju percepciju da studij nije ispunio početna očekivanja studenata, korištenje tradicionalnih metoda na studiju, rad uz studij i ekonomske poteškoće u podmirivanju troškova visokog obrazovanja. Uzimajući u obzir sve navedeno, u ovom su nas radu zanimali čimbenici i na individualnoj i na institucijskoj razini koji mogu utjecati na odustajanje od studija, kao i mišljenja i iskustva sudionika o pretpostavljenim utjecajima.

3. Ciljevi i metodologija

Oslanjajući se na Bourdieuov (1977., 1986.) i Tintov (1975., 1987.) pristup, uključujući njihovu primjenu i inoviranje u spomenutim istraživanjima, cilj rada bio je istražiti kako faktori na individualnoj i institucijskoj razini utječu na odustajanje studenata od studija na visokim učilištima u Hrvatskoj. S tim ciljem postavljena su sljedeća istraživačka pitanja:

1. Koji su glavni razlozi odustajanja od studija sudionika istraživanja?
2. Kakva je uloga visokoškolskih institucija prilikom odustajanja od studija prema percepciji sudionika istraživanja?
3. Kako sudionici vide mogućnosti i preporuke za poboljšanje sustava u kontekstu problematike napuštanja studija?

Kako bi se odgovorilo na postavljena istraživačka pitanja, odnosno istražili razlozi i mehanizmi koji djeluju na proces isključivanja iz visokog obrazovanja u Hrvatskoj te dobio dublji i nijansiraniji uvid u problematiku, provedeni su intervjui s osobama koje su odustale od studija, odnosno s osobama koje su započele, ali nisu završile vi-

soko obrazovanje. Kod nekih sudionika radilo se o ispisivanju sa studija, kod nekih o gubitku studentskih prava na studiranje. Od prosinca 2021. godine do svibnja 2022. godine provedena su 24 polustrukturirana intervjua s osobama koje su odustale od studija na različitim visokim učilištima u Hrvatskoj. Poziv za sudjelovanje u istraživanju podijeljen je putem mrežnih stranica različitih institucija – nevladinih udruga koje se bave srodnom problematikom, institucija iz sustava visokog obrazovanja i znanosti te osobnim kontaktima istraživača. Budući da se radi o skupini ispitanika koja je teško dohvatljiva (pojedinci se ne nalaze u sustavu obrazovanja, a teško je ciljati gdje se specifično nalaze), sudionicima je osigurana kompenzacija za sudjelovanje u istraživanju. Usprkos tome regrutacija sudionika bila je otežana, stoga su se pozivi za sudjelovanje u istraživanju višekratno ponavljali. Težem odazivu potencijalno je doprinio vremenski okvir provođenja istraživanja (tijekom pandemije koronavirusa), ali i uvjet za sudjelovanje u istraživanju, a to je da su sudionici odustali od studija u prethodnih sedam godina. Intervjui su održani uživo ili *online*, s obzirom na mogućnosti i želje sudionika istraživanja, a prosječno trajanje intervjua bilo je oko sat vremena.

Protokol za razgovor s osobama koje su odustale od studija sastojao se od četiri cjeline – obrazovni put, iskustva vezana uz studij, općenita pitanja vezana uz studiranje te život nakon studija. Slijedom teorijskog okvira protokol je sadržavao pitanja kojima se ispitivao utjecaj individualnih i institucijskih faktora na napuštanje studija. U nastavku navodimo ona pitanja koja su relevantna za našu analizu. U setu pitanja o utjecaju individualnih razloga sudionike se pitalo da opišu svoje financijsko stanje i financijsko stanje svoje obitelji, podršku obitelji, motivacijske i zdravstvene razloge. Set pitanja o ulozi institucijskih faktora vezano za odluku o napuštanju studija obuhvaćao je pitanja koja se odnose na iskustvo sudionika s institucijom, podršku institucije tijekom studiranja (koliko otežava ili olakšava studiranje) i zadovoljstvo sudionika institucijskom podrškom. Set pitanja o tome kako sudionici vide mogućnosti poboljšanja visokoškolskog sustava sadržavao je pitanja koja su omogućila dobivanje preporuka za aktivnosti i mjere smanjivanja napuštanja studija na razini visokoškolskih učilišta, sveučilišta, lokalne samouprave i države. Svi intervjui su transkribirani i anonimizirani te su transkripti analizirani pomoću programa za kvalitativnu analizu Nvivo 12. Korištena je tematska analiza koja služi za „identificiranje, analiziranje i izvještavanje o obrascima (temama) unutar podataka“ (Braun i Clarke, 2006.: 79), pri čemu tema „zahvaća važne uvide o podacima vezano uz istraživačko pitanje te predstavlja obrazac odgovora ili značenja unutar skupa podataka“ (Braun i Clarke, 2006.: 82), a svrha je dobivanje uvida u dijeljena iskustva ispitivanih pojedinaca i značenja koja pridaju pojedinim fenomenima (Braun i Clarke, 2012.). Shodno tome, kodiranju se pristupilo kombinacijom induktivnog i deduktivnog pristupa (Braun i Clarke, 2012.). Induktivnog u pogledu toga da se prvenstveno kodira oslanjajući se na prikupljene podatke, ali temeljeno na analitičkom interesu, tj. glavni kodovi su proizlazili iz istraživačkih pitanja. Stoga je kodiranje dijelom bilo vođeno deduktivnom logikom.

Tako su kao glavne teme od interesa za ovaj rad na temelju literature detektirani individualni i institucijski razlozi, a induktivno su proizašli pojedini specifični razlozi koje navode sudionici te su grupirani unutar tih dviju skupina čimbenika. Tako se kod individualnih razloga odustajanja od studija mogu prepoznati obrasci odgovora koji ističu zdravstvene razloge, motivacijske razloge ili zaposlenje, a kod institucijskih razloga oni vezani uz organizaciju studija i socijalne odnose. U konačnici, sve ove teme i podteme gusto su opisane i potkrijepljene ilustrativnim primjerima, a u zatim su povezane u analitički narativ (Braun i Clarke, 2006.) kako bi se dao odgovor na istraživačka pitanja. U nastavku iznosimo analizu rezultata slijedeći postavljena istraživačka pitanja.

4. Rezultati i rasprava

S obzirom na postavljena istraživačka pitanja, zanimalo nas je koji su bili glavni razlozi odustajanja od studija, kako osobe koje su odustale od studija vide ulogu institucija u tom procesu, kao i to smatraju li da su imali institucijsku podršku ukoliko je ona bila potrebna. Nadalje, zanimala nas je perspektiva sudionika o mogućnostima za poboljšanje na razini sustava koje je moguće i potrebno napraviti kako bi se smanjilo napuštanje visokog obrazovanja bez završetka studija. Odnosno, pokušali smo mapirati koji su to individualni i institucijski čimbenici koji mogu utjecati na napuštanje studija i kakav je njihov međudnos. U nastavku u prvom dijelu teksta prikazujemo razloge odustajanja od studija, u drugom dijelu ulogu visokoškolske institucije u tom procesu te u trećem preporuke sudionika za smanjenje napuštanja studija.

4.1. Razlozi odustajanja od studija

Sudionici intervjua su kao razloge odustajanja od studija navodili niz raznolikih događaja. Međutim, primijećena su tri razloga koji se mogu izdvojiti kao prevladavajući. To su motivacijski razlozi, zdravstveni razlozi i zaposlenje. Među ostalim razlozima ističu se nedostatak discipline, financijski razlozi, socijalni odnosi te organizacijski izazovi. Pritom, nužno je istaknuti da su razlozi bili brojni i da su za značajan broj sudionika bili i međusobno povezani. Naime, često su razlozi odustajanja mnogostruki, kao i potencijalna ranjivost studenata, tako da možemo govoriti o složenoj pojavi odustajanja od studija, kako na individualnoj, tako i na široj razini, institucijskoj ili društvenoj.

Navedene razloge odustajanja od studija u analizi smo kategorizirali u četiri glavne skupine: osobni razlozi, zaposlenje, financijski razlozi i institucionalni faktori. U kategoriju osobni razlozi svrstali smo razloge iz tri potkategorije: gubitak motivacije za studij, nedostatak discipline i zdravstveni razlozi. Iako se i zaposlenje i financijski razlozi mogu u širem smislu smatrati osobnim razlozima, u ovom smo ih slučaju odlučili izdvojiti budući da se radilo o kontekstualnim razlozima, dok smo pod osobnim ra-

zlozima kategorizirali individualnije, psihofizičke razloge koji su bili povezani s napuštanjem studija. Kategorija institucionalni faktori sastojala se od dvije potkategorije: organizacijski izazovi i socijalni odnosi. Grafički prikaz razloga odustajanja od studija nalazi se u Grafikonu 1. U nastavku iznosimo nalaze za sve navedene kategorije razloga odustajanja od studija.

Grafikon 1.

Razlozi odustajanja od studija

4.1.1. Osobni razlozi

Gubitak motivacije za studiranje. Sudionici su opisivali nedostatak motivacije, kao i manjak interesa za studij, zbog čega su u konačnici napustili visoko obrazovanje. To ilustriraju sljedeći citati.

Mak: *Ja sam znači, prošao sam, završio tu prvu godinu, a onda jednostavno, ne znam, nisam se vidio u tome, bilo mi je to previše dosadno i jednostavno nije mi to bilo zanimljivo.*

Lea: *Glavni razlog bi bila demotiviranost da studiram i interes za studij koji sam upisala.*

Iako gubitak motivacije možemo smatrati individualnim čimbenikom, ukoliko te čimbenike promatramo iz Bourdieuove teorijske perspektive, možemo razmišljati o kulturnom kapitalu osoba, što se reflektira i kao njihovo znanje o području i programu koji upisuju, kao i o vrijednosti koje pripisuju visokom obrazovanju. Prema Bourdieu (1977.), osobe iz privilegiranog ili obrazovno ambicioznijeg obiteljskog

konteksta teže reprodukciji statusa svojih roditelja te je za očekivati da gubitkom motivacije za određeni studij ili manjkom interesa ne iščezne njihova težnja za visokim obrazovanjem, kao i vezanost uz polje visokog obrazovanja općenito. Međutim, dio naših sugovornika je gubitkom motivacije za konkretan studij potpuno izašao iz sustava visokog obrazovanja. O tom osjećaju pripadnosti, na koji ukazuju i Bourdieu i Tinto, govori i sljedeći citat:

Klara: *Nisam se osjećala kao da tamo pripadam, u smislu da to ipak nije moj interes i smjer u kojem želim ići u životu. Jednostavno ta realizacija toga, da to nije mjesto za mene.*

Drugim riječima, iz Tintove perspektive možemo reći kako je slaba integracija studen-tice u konačnici uzrokovala napuštanje studija.

Nedostatak discipline. Usko vezano uz pitanje motivacije je i pitanje discipline (tj. navike učenja ili načina učenja) koje su istaknuli pojedini sugovornici. Pojedinci ističu da nisu više mogli „štrebati“, da su bili lijeni ili sebe nisu mogli „posložiti“ za tako nešto, te odustajanje od studija pripisuju prvenstveno tom individualnom razlogu.

Zoran: *Ja sam uvijek bio generalno bez neke discipline, lijen, srednja škola isto, uvijek sam se vukao na neku, da me išlo, stvari su me išle. Ajmo reći, na fakultetu me isto interesiralo, interesirale su me te stvari, ali ne točno kroz predmete nego kroz nekakvu primjenu.*

Adrian: *Više su bile osobne prepreke mojeg razmišljanja i jednostavno, što sam već i rekao, da sebe nisam mogao posložiti za tako nešto. Znači bilo je samo moje osobno, ništa drugo kao prepreke.*

Zdravstveni razlozi. U pogledu zdravstvenih razloga koje sugovornici navode prvenstveno se radi o narušenom psihičkom zdravlju, što ih je potom spriječilo u izvršavanju obveza i kvalitetnom pristupu nastavi. Kod dijela sugovornika zdravstveni problemi bili su povezani s organizacijom nastave. Kod nekih je sudionika sam način polaganja ispita izazivao stres, što je dovodilo do toga da ne izlaze na ispite, a kod drugih su zdravstvene teškoće izazvane drugim faktorima (npr. prometna nesreća) doveli do toga da nisu bili u mogućnosti ispunjavati obveze kvalitetno. To ilustriraju sljedeći citati.

Nina: *Kasnije kad sam upisala master iz sociologije, od toga sam odustala zbog psihičkih teškoća, anksioznost, mislim da to je dosta vezano za rod kojem pripadam zato što općenito i kroz neku socijalizaciju, obrazovanje i ono što sam na početku rekla, način na koji sam odabirala studije je bio dosta iz vlastite nesigurnosti.*

Saša: *Na kraju je preraslo u to da si svake godine molbom produžujem rok i prešlo je više iz inata i ogorčenja u neku sramotu i što sam ja počeo imati poteškoća sa pamćenjem i slično zbog stresa i drugih stvari.*

Nina: *Više se razvijala dodatna anksioznost zbog toga što će se dogoditi ako ja nešto ne znam ili kako ću izaći na ispit ili nešto krivo odgovoriti pa će to biti tako loše. I onda sam prestala u nekom trenutku odlaziti na ispite iz straha jer bi dobila napadaj panike na njima.*

Gubitak motivacije i zdravstveni razlozi, iščitava se iz odgovora, prilično su opterećujući. Ističe se razvoj anksioznosti, razmišljanje o antidepresivima, osjećaj ogorčenosti i sramote. Sudionici navode kako im je studiranje postalo naporno i stresno, pa su odustajanje od studija vidjeli kao prekid mučenja: „Nisam htjela provesti život kajući se“ (Dunja); „Strašno sam bila depresivna“ (Jana); „Zašto bi se mučila ovih pet ili osam ili koliko već godina dok bih diplomirala“ (Sara). Budući da je dosta ženskih sudionica govorilo o takvim problemima, a jedna i eksplicitno povezuje psihičke teškoće s rodom, potrebno je obratiti pažnju na rodnu dimenziju ove problematike.

4.1.2. Zaposlenje

Jedan od glavnih razloga odustajanja od studija je i taj što su pojedinci počeli raditi za vrijeme studija te su shvatili da i bez završenog visokog obrazovanja mogu raditi i zarađivati. Naime, ovi sugovornici nisu isticali da su postojali financijski problemi koji su ih nagnali na rad pa se nisu mogli posvetiti studiju, nego su tijekom vremena postali više posvećeni poslu te su imali odstupnicu zbog koje su lakše mogli napustiti studij.

Zoran: *Znači taj razlog plus razlog da sam se već zaposlio i da su na poslu smatrali da imam dovoljno znanja da to obavljam. Pokušao sam se informirati što mi je potrebno jer sam se ja samo htio baviti s tim, na koji god način i da imam to osnovno znanje koje mi je potrebno. Stariji kolege su mi, kako tko, neki su mi rekli treba, ne treba, ja sam eto probao bez toga, ispalo je ok i zasad nisam dobio neke velike prepreke zbog toga.*

Igor: *Tako da, u principu taj zadnji ispit mi je baš bio užasno kompliciran, čak sam ušao i u loš odnos, neke mail prepiske s tim profesorom gdje sam shvatio da postoje onako neke trzavice i da onda, jednostavno sam to otpustio i fokusirao se više na posao koji sam radio.*

Petar: *Mislim, razlog prestanka studija je bio čisto jer sam našao posao, ali taj posao je bio nekako vezan za vještine koje sam stekao na faksu. Mislim, sad ne znam da li se tu može reći da je razlog rad, razlog prestanka studija, ali sam našao onako super posao koji je vezan uz moju struku [...] i taj posao mi se svidio, tako da sam to uzeo.*

Očekivano, dio sugovornika je spomenuo i financijske probleme koji su otežavali ili onemogućivali studiranje, koje opisujemo u nastavku.

4.1.3. Financijski razlozi

Iako svega nekoliko sugovornika ističe financijske razloge kao presudne za odustajanje od studiranja, kod praktički polovice je vidljivo da su financije u nekom trenutku ipak bile izrazito važne kada je u pitanju njihovo visoko obrazovanje. Sljedeći citat oslikava realnost situacije u kojoj student pokušava izvršavati studentske obaveze uz otežavajuće obiteljske okolnosti.

Saša: *Jako je utjecalo, užasno, jer u obitelji je uvijek viđeno moje studiranje kao teret, kad nisam morao plaćati školarinu jer se trebalo izdavati za moju hranu ili nešto slično, a majka je bila i problematični slučaj, nije htjela raditi pa zapravo otac nije htio uzdržavati dvije osobe.*

Financijsko stanje kod nekih je sudionika bilo važno i u kontekstu mjesta studiranja. Primjerice, zbog financijske situacije nisu imali mogućnosti za odlazak od roditelja i život u drugim sredinama, stoga su se odlučili studirati u mjestu stanovanja ili blizu njega. Dio sugovornika ističe da je financijska situacija utjecala na njih jer nisu mogli upisati neki privatni studij ili otići u inozemstvo.

Klara: *Da imam tih financijskih sredstava, naravno da bih razmišljala o nekom inozemnom fakultetu u tom smislu.*

Također, sudionik kojem je materijalna situacija utjecala na odabir studija opisuje svoje odustajanje od studija, pri čemu je vidljiv utjecaj materijalnih okolnosti na mentalno zdravlje.

Leon: *Pa u to vrijeme je sami stres, toliko utjecanje na mentalno zdravlje, na.. ne znam kako bi objasnio točno, sve to što se događalo u tom trenutku, nekako radi samog sebe mi je bilo bolje odustati nego se dalje mučiti s takvim stvarima...*

U konačnici, neki sudionici ističu probleme s popratnim troškovima tijekom studija, poput osiguravanja potrebne opreme (računala) ili hrane.

Leon: *Jer, ja kad sam išao na fakultet, morao sam kupiti laptop koji će mi koristiti na fakultetu, jer vi bez laptopa ne možete, trebate pisati seminarski rad, trebate pisati završni rad i ne znam ni ja što već, znači morate imati nešto, a to je sve bilo financijski u ono vrijeme jako skupo.*

Leon: *Način je bio taj da morate nešto novaca i zaraditi da biste mogli platiti, ne znam, smještaj, hranu i ne znam ni ja što.*

S druge strane, dio sugovornika istaknuo je kako financije nisu bile prepreka prilikom njihova odabira studija te se nisu referirali na financijske probleme tijekom studiranja.

Anja: *Ne, ja sam imala mogućnost studiranja u Zagrebu, ali nisam upala na taj željeni faks. Nije bilo radi novca.*

Međutim, kod nekih sudionika je primjetno da je postojalo preklapanje između željenog mjesta studiranja i mjesta njihova boravišta, tako da njihova odluka nije podrazumijevala razmatranje dodatnih troškova budući da su ostali živjeti s roditeljima. Sudionici koji su navodili da financijsko stanje obitelji nije utjecalo na odabir studija češće navode izostanak motivacije kao razlog odustajanja od studija. Primjer je sudionica koja je rekla da financijsko stanje obitelji nije utjecalo na odabir studija.

Dunja: *Nisam se pronašla u tome i onda nisam htjela provesti život kajuci se za to što ću studirati neki fakultet pet godina, a visit će mi diploma samo na zidu. To je to.*

Iako je povezanost financijske situacije studenata i odustajanja od studija dobro poznata u obrazovnim istraživanjima te u skladu sa svim teorijskim pristupima koji tematiziraju obrazovanje općenito, smatramo da je važno iz navedenog uočiti povezanost financijskog stanja sudionika s drugim čimbenicima koji mogu utjecati na odluku o napuštanju studija. Naime, sudionici kojima je financijsko stanje predstavljalo problem prilikom studiranja u većoj mjeri ističu stres, mučenje, depresivnost, anksioznost, što ukazuje na isprepletenost čimbenika koji mogu utjecati na odustajanje od studija, ali i na važnost podrške studentima – osim financijske, prvenstveno psihološke.

4.1.4. Institucionalni faktori

U kategoriju institucionalnih faktora koji su bili povezani s odustajanjem od studija uključili smo čimbenike koji su dijelom organizacijskih praksi ili se odnose na socijalne odnose unutar institucije, a vezani su uz osobe zaposlene na visokoškolskim institucijama.

Organizacijski izazovi. Dio sudionika istraživanja donio je odluku o napuštanju studija jer su izgubili motivaciju za studij zbog organizacijskih izazova s kojima su se susretali tijekom studiranja.

Nina: *Međutim, sustav je bio posložen tako da je više od 30% ocjene, negdje i 50% ocjene bilo ili aktivnost na satu ili neki podnesci koji su bili vezani za nešto na satu. Ja nisam mogla biti na svim tim satovima jer nisam mogla biti na dva mjesta u isto vrijeme.*

Dino: *Ja mislim jednostavno, fakultet mi se nije sviđao. Znači, organizacija studija, profesori, da, mislim da nisam imao odakle učiti, kao što sam rekao, nisam imao udžbenike.*

Iz navedenog citata vidimo da se isprepliću organizacija studija i sudionikovo neposjedovanje materijala za studij, pri čemu vjerojatno govorimo o financijskim razlozima ili nesnalaženju u pribavljanju materijala za učenje. U obje varijante indikativna je povezanost problematike s različitim oblicima (ne)posjedovanja ekonomskog, socijalnog ili kulturnoga kapitala studenta, a koje sustav, odnosno institucija, potencijalno nije primjereno adresirao. Također, nesnalaženje studenata na studiju i slaba organizacija studija mogu dovesti do slabije akademske integracije studenata (Tinto, 1975.) i posljedično do napuštanja studija.

Socijalni odnosi. Neki sudionici istaknuli su važnost socijalnog kapitala i socijalnih odnosa tijekom studija u kontekstu tematike odustajanja od studija. Iz tog smo razloga uveli ovu kategoriju kao institucionalnu značajku koja se odnosi na socijalne odnose i atmosferu na instituciji, a koju možemo opisati kao dio institucionalnog habitusa. Sljedeći citat ilustrira perspektivu studenta u kojoj se navodi značaj obiteljskog porijekla i političke pripadnosti, odnosno društvenih veza za iskustvo studiranja.

Saša: *Prvi razlog je bio inat, bijes zbog toga što je dokazano na [studiju] da nije važno koliko sam dobar student i da će biti važnije tko si po obitelji. Par je godina prošlo dok sam se naviknuo to progutati... Mislim da je u povijesti bilo prvih godinu-dvije samo užasno ogorčenje jer kad je trebalo proglasiti, odlučiti tko je objektivno najbolji student na generaciji, nisam proglašen ja nego jedan student koji je bio član [jedne stranke], igrom slučaja pokazalo se kasnije da je postao proteže profesora XY.*

Idući citat opisuje značaj socijalnih odnosa na instituciji i kada se ne radi o protežiranju studenata zbog društvenih veza, ali oslikava perspektivu studenata o tome kakva je i kolika važnost dobrih odnosa na instituciji i kakav utjecaj može imati i na odustajanje od studija.

Igor: *Mislim da je najbitniji taj osobni odnos profesora i studenta, kakav je on. Uvijek se to radi, kod mene, po mom iskustvu, odustajanje, radi se o odnosu jedan na jedan, dakle studenta i profesora. Ako je taj odnos nategnut, onda će i ispit biti teži i cijelo to iskustvo, i dovest će možda do odustajanja, ako je taj odnos blaži, prijateljski, onda će se ta stvar lakše riješiti. To je po meni ključno, bar kod mene bilo, ne znam za ostale.*

Navedeni citati prema Tintu (1975.) opisuju otežanu društvenu integraciju studenata u polje studija i visokog obrazovanja za koju su, osim povezanosti s kolegama na studiju, izrazito važni i socijalni kontakti s djelatnicima fakulteta i osjećaj prihvaćanja i uklopljenosti u organizacijsku kulturu, kao i osjećaj da institucija postupa pošteno i podržavajuće prema studentu. U opisanim slučajevima možemo reći kako je takva društvena integracija izostala te je značajno utjecala na odluku o odustajanju od studija.

4.2. Uloga visokoškolskih institucija prilikom odustajanja od studija

U istraživanju nas je također zanimalo kakva je bila uloga visokoškolskih institucija u procesu odustajanja od studija, odnosno je li ona postojala bilo kao neki standardni mehanizam postupanja na instituciji vezano uz odustajanja, bilo kao individualni utjecaj nekog od zaposlenika na visokoškolskoj instituciji. Vezano uz institucionalnu potporu sugovornici su uglavnom isticali da nisu bili upoznati s takvom mogućnošću na instituciji i da se nisu o njoj raspitivali.

Mak: *Ne znam, nisam baš upućen u to, nisam ništa posebno tražio.*

Dino: *Iskreno ja nisam imao nikakve pomoći, jedino studenti, tj. kolege, preko njih sam dobivao neke informacije. Institucija, ne sjećam se baš da su išta pomogli van predavanja ili ono što se tiče literature.*

Dino: *Ne. U srednjoj školi kao što smo imali razrednika, on bi nas poticao, ohrabrivao ako imamo neke loše ocjene, pričao bi s profesorima s kojima bi npr. taj učenik imao probleme. Mislim da na fakultetu toga uopće nema i to što ste vi rekli netko tko bi na neki način probao pomoći nije postojao ili ja za to nisam znao.*

S druge strane, čak i kad su bili upoznati s postojanjem takvih mogućnosti, sudionici nisu tražili potporu. Naime, nisu smatrali da im te instance mogu pomoći u situaciji u kojoj su se našli, što može sugerirati nedovoljno informiranje studenata o mogućnostima koje postoje, ali i neodgovarajuće ustrojene ili predstavljene službe za podršku koje studenti ne vide kao relevantne za rješavanje svojih problema.

Sara: *Znala sam da postoji savjetovalište na studiju. Nisam nikad tamo otišla i ono što znam od onih koji jesu otišli da je to, čisto ono, za doći s nekim problemom tipa imam problem u učenju, i onda osoba s tim studentom prođe način na koji bi trebao učiti da može nešto u organizaciji više vremena i učenje, nego u samim nekim većim problemima. Tako da, s te strane, ne vidim da je bila dostupna neka podrška.*

Lucija: *Bila je, i dalje postoji na fakultetu savjetovalište za studente. Ja to zapravo nisam nikad koristila. Mislim, znala sam da je, ali ono tad mi to nije nekako bila opcija, nisam ju uopće vidjela kao opciju.*

Jedna od potpora dostupna na instituciji koju su neki sudionici spomenuli vezana je za dostupnost osoblja, ali nevezano za temu odustajanja od studija.

Dunja: *Mislim, fakultet je jako organiziran, naravno, uvijek si mogao ići na konzultacije i predavanja, asistenti su uvijek bili tu da vam pomognu, tako da je potpora sigurno bilo.*

Adrian: *Uvijek je bilo od profesora. Znači, uvijek smo im se mogli javiti, poslati mail, pitati nešto što nas je zanimalo.*

Indikativno je da sudionici ne ističu iskustva institucionalne podrške vezano uz proces odustajanja od studija niti spominju instituciju kada ih se pita o reakcijama drugih ili okoline na odustajanje od studija. Tako se ne ističu nikakvi pokušaji od strane institucije da ih zadrži na studiju ili barem naknadni kontakti kako bi se ustanovili razlozi odustajanja, možda sa svrhom unaprjeđivanja daljnjeg rada institucije te prevencije takvih slučajeva u budućnosti.

Istraživač: *Nije bilo nikakve osobe, nikakvog tijela koje se bavi studentima?*

Lucija: *Ne, ništa. Samo sam došla, tražila naravno sve papire. Oni su mi to dali i to je to. Doslovce tako je bilo.*

Dakle, iz perspektive sudionika, institucijski angažman vezan uz njihovo odustajanje od studija nije postojao, čak bi se moglo reći da je postojala određena lakoća u puštanju studenata da odustanu od studija koju ilustriramo izjavom „podigneš svoje dokumente i odeš“. Ako govorimo o institucionalnom habitusu vezanom uz napuštanje studija, prema našim sudionicima on je uključivao prakse depersonaliziranog obraćanja studentima i svođenje na birokratsko odrađivanje procedure ispisa. Primjećuje se također da su sudionici u navođenju razloga za odustajanje dominantno govorili o vlastitoj ulozi u odustajanju od studija, odnosno vlastitoj krivnji za nezavršavanje studija. Iako su imali neke općenite primjedbe na funkcioniranje institucija, može se reći da je atribucija krivnje za napuštanje studija kod sudionika bila većinom unutarnja, osobna. Prema Bourdieuovoj teoriji, upravo izostanak očekivanja podrške od obrazovnog sustava i nesvjesnost o načinima kojima je sve studentima otežan put do završetka studija ilustriraju prirodnost procesa održavanja postojećih društvenih nejednakosti koji se maskira kao neutralnost sustava, pri čemu je uvijek odgovornost za neuspjeh na pojedincu. Navedeno je posebno važno za studente koji pripadaju nekoj od ranjivih ili podzastupljenih skupina, za koje je potrebna dodatna podrška sustava i koju treba eksplicitno jače zagovarati kako bi se promijenio institucionalni habitus visokoškolskih institucija u smjeru veće uključivosti. O mogućnostima za poboljšanje sadašnjeg stanja razgovarali smo i sa sudionicima istraživanja, a njihove preporuke navodimo u nastavku.

4.3. Preporuke sudionika za smanjenje napuštanja studija

Poteškoće koje sudionici percipiraju kao probleme i razloge manje uspješnog studiranja i prekida studija predstavljaju indikatore koji ukazuju na slabosti u visokom obrazovanju koje treba rješavati i utoliko čine osnovu za kreiranje obrazovne politike. Sa sudionicima smo razgovarali i o preporukama za obrazovnu politiku kojima bi se smanjilo napuštanje studija i o mjerama koje bi njima samima bile od pomoći tijekom studija. Znatan dio preporuka koje su sudionici predlagali odnosi se na visokoobrazovne institucije. Smjer i sadržaj njihovih preporuka dodatno naglašavaju prethodno

istaknute razloge odustajanja s kojima su se suočili. Budući da je jedan od čestih razloga napuštanja studija narušavanje mentalnog zdravlja uzrokovano stresovima tijekom studiranja, sudionici su narušavanje mentalnog zdravlja adresirali kao problem s kojim se ne mogu nositi bez pomoći institucije. Stoga smatraju da visokoobrazovne institucije trebaju pridati veću pažnju narušenom mentalnom zdravlju studenata i pružiti im bolju psihološku podršku osnivanjem psiholoških savjetovališta i iznalaženjem drugih oblika psihološke pomoći, ali i ojačati promociju tih usluga među studentima.

Lucija: *Da više nude tu nekakvu podršku i da nude psihološku pomoć, psihološko savjetovanje studentima, ali možda na način da to bude malo vidljivije.*

Osim psihičkih problema, čest razlog napuštanja studija leži u već spomenutoj neprimkladnoj organizaciji studija poput npr. organizacije nastave i ispita. U tom kontekstu predlagana je fleksibilnija organizacija predavanja (bolji raspored), korištenje *online* nastave i uvođenje više ispitnih rokova radi boljeg prilagođavanja studentima, naročito onima koji rade uz studij ili svakodnevno putuju iz drugih mjesta.

Lucija: *Većinom ne možeš i raditi i studirati, kad bi se to malo fleksibiliziralo i ponudilo nekakve druge opcije da bi to puno pomoglo.*

Kako raste broj studenata koji rade uz studij (Rimac, 2021.), visoka učilišta trebaju tim studentima posvetiti veću pažnju i fleksibilnijom organizacijom nastave, ispita i akademskih obaveza (npr. pohađanja predavanja) omogućiti uspješniji prolazak kroz proces studiranja i uspješno završavanje studija uz rad. Važan problem predstavljaju i studenti koji pauziraju studij, kojima fleksibilnijim procesom lakšeg ponovnog upisa treba omogućiti povratak na studij. Takva mjera također bi pridonijela uspješnijem zadržavanju studenata u visokom obrazovanju.

Sudionici su također navodili potrebu za većom podrškom institucije u učenju. Jedan od razloga za potrebu pružanja prikladnije i veće podrške u učenju jesu poteškoće studenata u savladavanju gradiva. Mjere za rješavanje tog problema vide u omogućivanju „dodatne nastave“ za kolegije, osnivanju „grupa za podršku u učenju“, uvođenju termina za dodatnu nastavu na početku akademske godine kako bi se dobilo potrebno predznanje i olakšao početak studiranja.

Borna: *Moje mišljenje, ne znam, možda neke grupe za podršku, neke motivacijske grupe, grupe za učenje, takve stvari. Mislim da je puno lakše ako ti neko još dodatno objasni.*

Navedeni prijedlozi pomoći u savladavanju gradiva impliciraju problem kvalitete znanja koju su studenti dobili u srednjoj školi i suradnje visokoobrazovnih institucija i srednjih škola u pripremanju srednjoškolaca za nastavak obrazovanja u visokom obra-

zovanju. Poboljšanje suradnje srednjih škola i visokoobrazovnih institucija naročito je važno kada je riječ o upoznavanju srednjoškolaca sa studijskim programima. To više što se pokazuje (Rimac, 2021.) da je znatan broj studenata na preddiplomskom studiju prije aktualnog studija upisao neki drugi, tj. da je upisao, odnosno izabrao za njih neodgovarajući studijski program. Osim toga, visokoškolske institucije također trebaju na početku studija organizirati prikladnije načine informiranja studenata o studijskom programu, organizaciji i standardima rada tijekom studiranja. Bolja informiranost studenata i odgovarajući izbor studijskih programa pridonio bi uspješnosti u studiranju i završavanju upisanog studija.

Također, od posebne je važnosti nalaz da sudionici percipiraju da se u visokoškolskoj instituciji studenti često nemaju kome obratiti za pomoć kada se susretnu s problemom napuštanja studija. Prijedlog sudionika je da se na razini visokoobrazovne institucije formira „jedno centralno mjesto“ gdje bi se oni studenti koji razmišljaju o odustajanju od studija mogli obratiti nekome za pomoć.

Igor: *Da postoji nekakvo centralno mjesto gdje se mogu javiti ljudi koji ili su odustali ili razmišljaju o odustajanju itd., nekakva točka gdje onda se mogu početi rješavati problemi.*

Iz prijedloga studenata za poboljšanje uvjeta studiranja vidljivo je da financijski problemi još uvijek čine značajnu prepreku za njihovu uspješnost i zadržavanje u sustavu visokog obrazovanja. Rješenja koja predlažu studenti odnose se na više razina: lokalnu samoupravu, državu, sveučilišta i visokoobrazovne institucije. Prijedlozi se uglavnom odnose na formiranje fondova za dodjelu stipendija, nagrada i subvencioniranje troškova života tijekom studiranja.

Nina: *Stipendije koje bi osigurale da studenti ne moraju toliko raditi.*

Studenti naglašavaju da su postojeće stipendije male, često nedovoljne za omogućavanje studiranja bez paralelnog rada, a ističu i da bi stipendijama trebalo obuhvatiti veći broj studenata.

Klara: *Definitivno mislim da bi stipendije trebale biti veće i da bi trebale pokrivati više studenata. To definitivno sam za.*

Pored financijske potpore države, gradova i općina poboljšanju financijskih uvjeta studiranja značajno bi pridonijelo i formiranje fondova na razini visokoškolskih institucija. Također su još uvijek nedostatni studentski krediti banaka i financijska potpora gospodarskog sektora. U dodjeli financijske potpore veću ulogu trebalo bi pridati socijalnim faktorima. Naime, uspjeh na studiju, koji predstavlja važan kriterij za dodjelu financijske pomoći, znatno ovisi o socioekonomskom i sociokulturnom statusu studenata.

Također, sudionici smatraju da bi se država trebala pobrinuti za stvaranje društvenog okruženja u kojem bi osobama nakon završetka visokog obrazovanja bilo lakše pronaći posao. Tu se ističe snažnije povezivanje obrazovnog sustava i poslodavaca, odnosno gospodarstva.

Nina: *Druga stvar je, država mora [osigurati] da znaš da kad negdje studiraš da će te negdje posao čekati, da se nećeš prihvatiti nekog posla i ne odustati od njega što se dogodilo mojim prijateljima samo zato što su se bojali da nikad neće naći drugi posao.*

Miro: *Da, znači opet organizirati tijekom studija nekakve radionice, nuditi mogućnosti zaposlenja u tim firmama, nekakve prakse.*

Kada je riječ o potpori lokalne samouprave, sudionici navode da gradovi u kojima se studira mogu imati značajnu ulogu u poboljšanju kvalitete studentskog života osiguranjem kvalitetnijeg smještaja za studente izgradnjom većeg broja studentskih domova te osiguranjem boljeg i jeftinijeg prijevoza do visokoobrazovnih institucija. Studentima također nedostaju i mjesta za kulturni i sportski život, pa predlažu osnivanje studentskih centara koji bi im omogućili bavljenje raznolikim sadržajima u gradovima u kojima postoje sveučilišta i veleučilišta.

Nina: *Drugo je da bi trebali imati više prostora za studente, pogotovo nekakvih društvenih centara.*

Sudionici istraživanja smatraju da država ima važnu ulogu u osiguranju kvalitete rada visokoobrazovnih institucija, usuglašavanju standarda rada visokoobrazovnih institucija u istom području te boljem sadržajnom povezivanju studija s područjem rada za koje ih studij obrazuje. Od države i visokoobrazovnih institucija očekuje se angažman na stvaranju povoljnijeg šireg konteksta u kojem mogu jasnije vidjeti svoju profesionalnu budućnost.

Lucija: *... da je važno, zapravo donese nekakva strategija i vizija što Hrvatska želi od svojih studenata i od visokog obrazovanja.*

5. Zaključak

U ovom radu usmjerili smo se na razloge odustajanja od studija, kao i isprepletenost individualnih i institucijskih čimbenika u tom procesu. Doprinos dosadašnjim istraživanjima predstavlja osvještavanje različitih razloga za nezavršavanje studija mimo financijskih, pogotovo važnosti psihološke dimenzije koja često ostaje zanemarena u mjerama koje adresira obrazovna politika. Također, možemo reći kako je doprinos rada i ukazivanje na složenost problematike, odnosno na isprepletenost i neodvojivost razloga za napuštanje studija. Kao glavne razloge napuštanja studija studenti su navodili

slabljenje motivacije i interesa za studij, psihičke probleme uzrokovane poteškoćama i stresovima pri izvršavanju studijskih obaveza, neadekvatnu organizaciju nastave i ispita, rad tijekom studija te nedovoljnu podršku institucije pri učenju i nošenju s psihičkim problemima. Nalazi ukazuju i na slabu institucionalnu podršku studentima od strane visokoškolskih institucija, kako vezano uz praćenje studenata općenito, tako i prilikom napuštanja studija te su u skladu s istraživanjima vezanima uz odustajanje od studija u međunarodnom kontekstu. Nalazi pokazuju kako osobni i institucionalni habitus djeluju u interakciji, ojačavajući postojeće nejednakosti u sustavu visokog obrazovanja te naglašavaju važnost Tintovih koncepata akademske i društvene integracije koja se pokazala važnom u procesu odustajanja od studija. Što se tiče prijedloga za poboljšanje postojećeg stanja, pokazuje se kako posebnu ulogu u rješavanju problema napuštanja studija trebaju imati visokoobrazovne institucije. Prijedlozi koje možemo izdvojiti kako bi se smanjio broj studenata koji napuštaju studij na razini visokoškolske institucije uključuju: kvalitetnije i studentima vidljivije informiranje o studijskim programima i standardima rada, psihološku pomoć u nošenju sa stresovima, anksioznošću i depresijom, pomoć u učenju i nadoknađivanje znanja za predmete za koje im nedostaje potrebno predznanje, fleksibilniji raspored predavanja i veće mogućnosti za polaganje ispita (naročito važno za studente koji rade uz studij i putuju iz drugih mjesta), osnivanje odgovarajućeg „centralnog mjesta“ gdje bi studenti koji razmišljaju da napuste studij ili ga već napuštaju mogli zatražiti pomoć, financijska potpora i subvencije za studente s nižim socioekonomskim statusom te poboljšanje kvalitete studentskog života osiguravanjem bogatijih kulturnih i sportskih sadržaja. Što se tiče prijedloga na razini sveučilišta, oni uključuju financijsku potporu putem stipendija i nagrada i ujednačavanje standarda rada visokoobrazovnih institucija u istom znanstvenom području. Lokalna samouprava (gradovi i općine) također je važna instancija kada govorimo o preporukama, a prijedlozi za tu razinu uključuju financijsku potporu putem stipendija i nagrada, poboljšanje uvjeta i povećanje smještajnih kapaciteta za studente izgradnjom većeg broja studentskih domova, poboljšanje javnog prijevoza do mjesta studiranja, kao i osiguravanje bogatijih kulturnih i sportskih sadržaja za studente tijekom studiranja. Na razini države potrebna je veća financijska potpora putem stipendija i nagrada, osiguravanje kvalitete rada visokoobrazovnih institucija, usuglašavanje standarda rada visokoobrazovnih institucija u istom području, stvaranje povoljnijeg širega konteksta u kojem studenti mogu jasnije vidjeti svoju profesionalnu budućnost razvijanjem pretpostavki za bolje povezivanje visokog obrazovanja s gospodarskim sektorom. Tome treba dodati i bolju povezanost visokog obrazovanja sa srednjoškolskim obrazovanjem radi bolje pripreme i adekvatnijeg izbora studijskog programa.

Napuštanje studija ima značajne implikacije za osobni razvoj i život pojedinaca i za društveni razvoj općenito. Zadržavanje studenata u visokom obrazovanju važna je komponenta ostvarivanja socijalne dimenzije visokog obrazovanja, odnosno poboljšanja pristupa, uspješnog prolaska kroz studij i njegova završavanja. U tom kontekstu posebno je važno upozoriti na činjenicu da visokoobrazovne institucije ne posvećuju

gotovo nikakvu pažnju problemu odustajanja od studija, niti njegovu praćenju, a često ni pružanju pomoći studentima koji napuštaju studij. Kako bi se dobio cjelovitiji uvid u problem napuštanja studija i omogućilo njegovo rješavanje, potrebna su daljnja istraživanja i razvijanje metodologije sustavnog i integriranog prikupljanja podataka o napuštanju studija na razini visokoškolskih institucija i državnih institucija. U istraživačkom smislu bilo bi korisno adresirati problematiku napuštanja studija iz perspektive visokoškolskih institucija, po mogućnosti kvalitativnom metodologijom, kako bi se dobio uvid u razloge i načine funkcioniranja institucija, kao i mogućnosti za poboljšanje iz perspektive institucija i važnih aktera u sustavu visokog obrazovanja. Napuštanje studija složen je problem čije bi rješavanje trebalo uključivati angažman i sinergijsko djelovanje institucija na više razina: visokoobrazovnih institucija, lokalne samouprave te gospodarskog sektora i države.

Literatura

1. Aina, C. (2013). Parental background and university dropout in Italy. *Higher Education*, 65 (4): 437-456. <https://doi.org/10.1007/s10734-012-9554-z>
4. Boudon, R. (1974). *Education, Opportunity, and Social Inequality: Changing Prospects in Western Society*. New York: John Wiley & Sons.
5. Boudon, R. (1977). Education and Social Mobility: A Structural Model, in: Karabel, J. and Halsey, A. H. (Eds.). *Power and Ideology in Education*. New York: Oxford University Press.
6. Bourdieu, P. (1977). Cultural Reproduction and Social Reproduction, in: Karabel J. and Halsey, A. H. (Eds.). *Power and Ideology in Education*. New York: Oxford University Press.
7. Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital, 1997. (izvorno 1986.), in: Richardson, J. E. (Eds.). *Handbook of Theory of Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood Press.
8. Bourdieu, P. (2011). *Distinkcija: Društvena kritika sudjenja*. Zagreb: Antibarbarus izdanja.
9. Bourdieu, P. and Passeron, J. C. (1990). *Reproduction In Education. Society and Culture*. London, Newbury Park, New Delhi: Sage Publications.
10. Braun, V. and Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3 (2): 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
11. Braun, V. and Clarke, V. (2012). Thematic analysis, in: Cooper, H.; Camic, P. M.; Long, D. L.; Panter, A. T.; Rindskopf, D.; Sher, K. J. (Eds.). *APA handbook of research methods in psychology, Vol. 2. Research designs: Quantitative, qualitative, neuropsychological, and biological*. American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/13620-004>
12. Contini, D.; Cugnata, F. and Scagni, A. (2018). Social selection in higher education. Enrolment, dropout and timely degree attainment in Italy. *Higher Education*, 75 (5): 785-808. <https://doi.org/10.1007/s10734-017-0170-9>

13. Doolan, K. (2010). "My dad studied here too": social inequalities and educational (dis)advantage in a Croatian higher education setting. Doktorski rad, Sveučilište u Cambridgeu.
14. Državni zavod za statistiku (2018). *Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2018*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
15. Farnell, T.; Matković, T. and Doolan, K. (2014). *Socijalna uključenost visokog obrazovanja u Hrvatskoj: analiza stanja*. Zagreb: Institut za razvoj obrazovanja.
16. Matković, T. and Kogan, I. (2014). Relative worth of bachelor degree: Patterns of labour market integration among drop-outs and graduates in sequential and integrated tertiary education systems. *Acta Sociologica*, 57 (2): 101-118. <https://doi.org/10.1177/0001699313481813>
17. Matković, T.; Tomić, I. and Vehovec, M. (2010). Efikasnost naspram dostupnosti? O povezanosti troškova i ishoda studiranja u Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, 17 (2): 215-237. <https://doi.org/10.3935/rspv17i2.919>
18. Matković, T. (2023). *Procjena zastupljenosti i odrednica odustajanja od VO korištenjem mikropodataka europskih društvenih statističkih istraživanja*. Rukopis u procesu objavljivanja.
19. Mihaljević Kosor, M. (2010). Rani odlazak sa studija: determinante nezavršavanja studija u hrvatskom visokom obrazovanju. *Revija za socijalnu politiku*, 17 (2): 197-213.
20. Müller, L. and Klein, D. (2023). Social Inequality in Dropout from Higher Education in Germany. Towards Combining the Student Integration Model and Rational Choice Theory. *Research in Higher Education*, 64 (2): 300-330. <https://doi.org/10.1007/s11162-022-09703-w>
21. Preporuka Vijeća Europske unije (2017). [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32017H1209\(01\)&from=HR](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32017H1209(01)&from=HR) (Pregledano 21.04.2023.).
22. Quinn, J. (2013). *Drop-out and completion in higher education in Europe among students from underrepresented groups*. Brussels: European Commission. <https://nesetweb.eu/wpcontent/uploads/2019/06/2013-Drop-out-and-Completion-in-Higher-Education-in-Europe-among-students-from-under-represented-groups.pdf> (Pregledano 06.05.2023.).
23. Reay, D.; David, M. and Ball, S. (2001). Making a Difference?: Institutional Habitus and Higher Education Choice. *Sociological Research Online*, 5 (4): 14-25. <https://doi.org/10.5153/sro.548>
24. Rimac, I. (2021). *Istraživačko izvješće projekta EUROSTUDENT VII za Republiku Hrvatsku*. Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske.
25. Santos-Villalba, M. J.; Alcalá del Olmo Fernández, M. J.; Montenegro Rueda, M.; Fernández Cerero, J. (2023). Incident factors in Andalusian university dropout: A qualitative approach from the perspective of higher education students. *Frontiers in Education*, 7: 1083773. <https://doi.org/10.3389/fed-uc.2022.1083773>

26. Šabić, J. and Puzić, S. (2022). Exploring dropout risk in higher education in Croatia: An empirical analysis. *Issues in Educational Research*, 32 (3): 1153-1173.
27. Thomas, L. (2002). Student retention in higher education: The role of institutional habitus. *Journal of Education Policy*, 17 (4): 423-442. <https://doi.org/10.1080/02680930210140257>
28. Tinto, V. (1975). Dropout from higher education: A theoretical synthesis of recent research. *Review of Educational Research*, 45 (1): 89-125. <https://doi.org/10.3102/00346543045001089>
29. Tinto, V. (1987). *Leaving college: Rethinking the causes and cures for student attrition*. Chicago: University of Chicago Press.
30. Vossensteyn, J. J.; Kottmann, A.; Jongbloed, B. W. A.; Kaiser, F.; Cremonini, L.; Stensaker, B.; Hovdhaugen, E.; Wollscheid, S. (2015). *Dropout and completion in higher education in Europe: main report*. European Union. <https://doi.org/10.2766/826962>
31. Wollscheid, S.; Stensaker, B.; Jongbloed, B.; Vossensteyn, H.; Cremonini, L.; Hovdhaugen, E.; Kaiser, F.; Kottmann, A. (2015). *Dropout and completion in higher education in Europe: main report*. European Union. <https://doi.org/10.2766/826962>

“You Pick up Your Documents and Just Leave”: Qualitative Analysis of the Experiences of Individuals Who Have Dropped Out of Higher Education

Iva Odak

Institute for Social Research in Zagreb, Croatia
e-mail: iva@idi.hr

Branislava Baranović

Institute for Social Research in Zagreb, Croatia
e-mail: baranov@idi.hr

Nikola Baketa

Institute for Social Research in Zagreb, Croatia
e-mail: baketa@idi.hr

Abstract

This paper examines the factors that influence university dropout, i.e., leaving higher education, at the individual and institutional level. Qualitative research methodology was used and 24 semi-structured interviews were conducted with people who dropped out of studies at different universities and faculties in Croatia. The main research topics included the causes of dropping out of studies, the role of higher education institutions in that process, and possibilities and policy recommendations for improvement of the higher education system in the context of dropout. Three main reasons for dropping out of studies were observed as prevailing: motivational reasons, health reasons and employment, and among others, lack of discipline, financial reasons, social relations and organizational challenges. The results also indicate weak institutional support related to the process of dropping out of studies, that is, the absence of institutional attempts to retain the students. The results and recommendations also show that dropping out of studies is a complex problem, and that the solution involves the engagement and synergistic action of institutions at multiple levels: higher education institutions, universities, local government, the economic sector and the state.

Key words: higher education, dropping out of studies, causes of dropping out, institutional habitus.